

NIEUWE VORMEN VAN SOCIAAL CONFLICT¹: DE NIEUWE TECHNOLOGISCHE REVOLUTIE EN DE TRANSFORMATIE VAN DE OPENBARE ORDE

Paul PONSAERS*

Geweldscriminaliteit krijgt de laatste tijd meer en meer aandacht. Niet zelden wordt dan de relatie gelegd met het probleem van de steeds groter wordende geregistreerde geweldscriminaliteit in de stedelijke omgeving. Natuurlijk zou het doorvoeren van dergelijke analyse interessant zijn, als dusdanig zelfs een zekere realiteit weerspiegelen, doch het risico op het herkauwen van bestaande theoretische inzichten omtrent het thema van de *openbare veiligheid* zou niet gemakkelijk te vermijden zijn. M.a.w. het risico van reproductie van 'meer van hetzelfde' zou erg groot zijn.

Vandaar dat ik in deze bijdrage iets verder wens te gaan. Het ligt in mijn bedoeling om hier in de toekomst te kijken en te reflecteren over het soort van problemen waarmee we morgen zullen geconfronteerd worden. Ik wil onderzoeken welke vormen van sociale conflicten, mijns inziens in de toekomst van groter belang zullen worden tengevolge van de transformatie van het huidig concept van *openbare veiligheid*? Ik zal deze analyse starten met een kleine, historische noot, waarin ik zal beschrijven welke diepgaande transformaties samenlevingen vandaag ondergaan als het gaat over de verhouding tussen de *private* en *publieke sfeer* en welke nieuwe vormen van conflict en criminaliteit hieruit voortvloeien.

1. Veranderingen in de relatie tussen de private en de publieke sector

Middeleeuwse huisnijverheid was nog zeer verspreid op het einde van de 19de eeuw. Deze vorm van arbeidsorganisatie had een duidelijk *publieke functie* en stamde uit de tijd van voor de Industriële Revolutie. Ambachtscunst werd voornamelijk gedemonstreerd op de *publieke markt*, op het marktplein. Indien dat niet het geval was, opende de ambachtsman zijn huis, zijn werkplaats voor het *publiek*. Vandaag heeft de term '*publieke huizen*' een bijzonder enge betekenis gekregen, waarbij huisarbeid wordt verengd tot deze van zgn. '*publieke vrouwen*'. Ambachtslui waren toen echter

1. Deze paper is een vertaalde en herwerkte versie van de lezing die ik gaf voor de Generalitat de Catalunya, Escola de Policia de Catalunya, onder de titel: 'New forms of conflict: The new technological revolution and the transformation of public policing'; in september van dit jaar. De Nederlandstalige versie werd als lezing naar voren gebracht op de studiedag 'Is er nieuw geweld of wordt er anders geteld?' te Gent op 24 november 1999, georganiseerd door de organisatie 'Crime Control'. Zie in dit verband de gelegenheidspublicatie: R. GEYSEGOM, K. VAN LIMBERGEN, I. VANDERHOEVEN, *Nieuw geweld, Handboek Politiediensten*, nr. 51, Kluwer Editorial, november 1999, pp. 120.

*. Docent Criminologie en Rechtssociologie, Vakgroep Strafrecht & Criminologie, Universiteit Gent. Met dank voor de bijzondere zorg, besteed aan de vertaling, door Lic. S. DE KIMPE. E-mail: paul.ponsaers@rug.ac.be

publieke mannen. Ze werden gecontroleerd door de erfenis uit de periode van de gilden en hun strikte regels, die tot doel hadden de kwaliteitsnormen van het vakmanschap in ere te houden. Een zekere *publieke transparantie* beheerste de productie van goederen, alsook de kwaliteit ervan. Tot het begin van de Industriële Revolutie was het sociale leven in essentie een *publiek leven*, inclusief alle positieve én negatieve oordelen die daarover kunnen worden uitgesproken.

De *publieke sector* implodeerde drastisch gedurende de periode van de Industriële Revolutie. Het was de Industriële Revolutie die de arbeidsverhoudingen in de *private sfeer* onderbracht, waar ze gebaseerd werden op het *private contract* tussen werknemer en werkgever. Fabrieken, manufacturen en werkhuizen werden meer en meer beschouwd als *privaat domein*, waar arbeid werd verkocht tegen de laagste prijs. *Publieke transparantie* van de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, maar ook van de kwaliteit van goederen, verdwenen grotendeels en begonnen deel uit te maken van het *private contract* tussen de werknemer en de werkgever, de consument en de producent. De Industriële Revolutie veranderde de werkrelaties op zo'n ingrijpende wijze dat men kan zeggen dat werkkrachten het *privébezit* werden van de industrie. Hierdoor werd het sociale leven gedurende de Industriële Revolutie essentieel *privaat leven*.

Dit is enkel waar tot op zekere hoogte. De *industriële privatisering* leidde eveneens tot een keerpunt in de sociale beweging. Hoe meer de centrale burgerlijke staten gedwongen werden nieuwe vormen van sociale en arbeidswetgeving tot stand te brengen, onder druk van harde sociale beweging en oppositie, hoe meer het onderscheid tussen 'arbeids'-tijd en 'vrije' tijd inzet werd van sociale strijd. In de meeste Europese landen rezen er scherpe sociale conflicten in de strijd voor arbeidsduurvermindering. Naarmate de verhouding tussen arbeidstijd en vrije tijd steeds meer gereguleerd en gecontroleerd werd door overheidsinstanties, zoals bijvoorbeeld de arbeidsinspectie², vertaalde de oppositie haar revendicaties steeds meer in het recht op *privéleven* en *privacy*. Een nieuw soort van contradictie kwam tot stand: nieuwe regels werden gemaakt om het *privéleven* van arbeiders te beschermen tegen de *industriële privatisering*.

Het resultaat van deze revolutie was verbluffend. Terwijl voorheen de *openbare sector* bijzonder omvangrijk, haast eindeloos, was, reduceerde de Industriële Revolutie de *publieke sfeer* op twee manieren. Enerzijds werd het industriële leven essentieel een *private sfeer*, waar overheidsinterventie en overheidscontrole slechts getoleerd werd tot op zekere hoogte, meestal om de sociale vrede binnen het industrieel relatiepatroon te handhaven. Anderzijds, veroverden de arbeidskrachten een zekere vorm van vrijheid door de creatie van hun *privéleven*, eveneens ten nadele van de *publieke sfeer*. Naarmate de tijd vorderde werd dit domein van het *privéleven* meer en meer beschermd tegen allerlei vormen van overheidsinterventie, zelfs tegen overheidsinstanties zoals de politie.

2. P. PONSAERS, 'Structuralism and research on the labour inspectorate', in *La Création de la Loi et ses Acteurs. L'exemple du Droit Pénal*, ed. PH. ROBERT, Onati, ed. Onati Proceedings, 1991, nr. 3, 103-128.

Hoe meer deze *private sector* onzichtbaarder werd, hoe meer armoede en deprivatie onzichtbaar werden en hoe meer de arbeider een 'vreemde' werd in de samenleving. Het *private leven* werd hét alibi voor onwetendheid en non-interventie. Onder invloed van een aantal verlichte sociaal-liberale wetenschappers, die het sociale vraagstuk onderzochten, zoals bijvoorbeeld QUETELET, raakte deze sociale kwestie bekend, wat aanleiding gaf tot de ontwikkeling van een sociaal beleid.³ Niettemin dienen we ons ervan bewust te zijn dat de *publieke interventie* in de *private familiesfeer* gedomineerd werd door een strenge morele code, die de zgn. 'promiscuïteit', "kinderverwaarlozing", "bedelarij", "landloperij" en andere vormen van sociaal gedrag van de armen veroordeelde tot afwijkend en delinquent gedrag.

Uiteindelijk werd de *publieke sfeer* herleid tot de straat, het park, de markt, de parkeerplaatsen, ... 'Wanneer we nadenken over hoeveel van de omgeving nog bestaat uit *publieke straten* of hoeveel tijd mensen nog doorbrengen in deze straten, stellen we vast dat het gaat om een minderheid', stelt Joanna SHAPLAND⁴, en ze heeft gelijk. *Publieke plaatsen* stonden onder het toezicht van het *publiek* zelf, beschermd door de *openbare politiediensten*, alsof dit de breuk symboliseerde tussen *het publieke en private domein*, waar *het private* geen enkel zeggenschap had. Dronkenschap was verboden als het *openbaar* was, zedenschennis was verboden als het *openbaar* was, vandalisme *idem dito*, ...

Thuis, in de *private* (steeds kleiner wordende) *familiale sfeer*, kon het individu zich gedragen zoals hij dat zelf wilde, zolang dat andere individuen hier niet al te veel hinder van hadden. Het geheim van het *privaat huiselijk leven* werd de dominante sociale levenswijze. Sociale atomisering werd de nieuwe waarde van de moderniteit, het veroverde territorium in de strijd tegen de *privatisering* van het industriële territorium. Binnen de industriële context zelf ontwikkelden zich op een semi-autonome manier, en gescheiden van de *publieke interventie*, *private vormen van zelfregulatie*. *Private politie* en *private justitie* wonnen aan belang, achter de muren van de industriële geheimhouding, ver weg van elke penetratie door de staat en diens *publieke instellingen*. Het centrale argument dat ik in dit opzicht wil maken is dat enerzijds *het publieke domein* drastisch gereduceerd werd in het voordeel van *het private domein*, terwijl anderzijds de *private sfeer* verdeeld werd door de competitie *tussen huiselijke en industriële privacy*. Deze transformatie van de verhouding *tussen de publieke en de private sfeer* had belangrijke gevolgen. Aangezien de kennis omtrent misdaad en misdadigheid sterk begrensd werd door de zichtbaarheid ervan raakten bepaalde vormen van strafbaar gesteld gedrag minder en minder bekend, terwijl andere vormen van criminaliteit meer en meer in de kijker kwamen te staan omwille van hun duidelijk voorkomen in het straatbeeld. De exclusieve aanwezigheid van *de openbare politiediensten* op het verschrompelde *publieke*

3. A. QUETELET, *Sur l'homme et le développement de ses facultés*, Paris, Fayard, 1991 (orig. 1835), 15-38; A. QUETELET, 'Sur la statistique morale et les principes qui doivent en former la base (1848)', in *Déviance et Société*, VIII, 1, 1984, 13-41.

4. J. SHAPLAND, *Selling safety: Policing and Social Control over the Public-Private Divide*, Center for Criminological and Legal Research, University of Sheffield, Overview paper for GERN seminars 25-26 Juni 1998.

territorium blies de zgn. 'straatcriminaliteit' op tot dé generieke criminaliteitscategorie, terwijl de afwezigheid van *openbare diensten* in het afgeschermd *huiselijk privé-domein* bepaalde vormen van misbruik, mishandeling, seksuele uitbuiting en verwaarlozing onobserveerbaar maakte, en dus ook als het ware onbestaand. Dezelfde afwezigheid binnen het industriële domein maakte een aantal types van strafbaar gedrag, zoals fraude, witteboordcriminaliteit en corruptie eveneens onzichtbaar, en daardoor ook onbelangrijk. De ongelimiteerde aandacht voor het probleem van de handhaving van de *openbare orde*⁵ verborg het gebrek aan regulatie van de *private orde*. De strijd tegen de criminaliteit moest plaats ruimen voor de strijd voor meer (subjectieve en objectieve) veiligheid en veiligheidsgevoelens.

De slogan 'meer blauw op straat' was het vanzelfsprekende resultaat van deze evolutie, net zoals de verschuiving in dominantie van het Ministerie van Justitie naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De politiemacht werd beperkt tot de getto's van het *publieke leven*, tot de zero-tolerantie in datzelfde *publieke domein*, blind voor de essentiële maatschappelijke evolutie naar 'overall tolerance' in de *private huiselijke en industriële omgeving*.

2. De invasie van de gezinsprivacy door nieuwe technologieën

Dit proces wordt sterk gedetermineerd door de massale introductie van nieuwe vormen van communicatie en technologie, die de organisatie van het *private huiselijke leven* binnendrongen. De fax, de gsm, het internet en de e-mail veranderen grondig de communicatie in de *private sfeer*. De geografische mobiliteit wordt haast overbodig, kennis is overal en steeds beschikbaar in onbeperkte mate, ...⁶ De explosie van het *private domein* is in grote mate het bestaan van het *publieke domein* aan het oplossen, aan het verdampen.⁷ *Private relaties* worden uitgebreid, niet enkel tot de familieleden, kennissen en andere gekende personen, maar reiken nu tot de onbekende, de anonieme, de onzichtbare en tot het occasionele contact. De mogelijkheid dat anderen het *privéleven* binnendringen wordt onvermijdelijk. De wereld wordt mijn familie, en op die manier maken de nieuwe vormen van technologie en communicatie de *private sfeer* wereldwijd en dus, tegelijkertijd, wordt het *private en het publieke* wederzijds doordrongen, niet langer onderscheidbaar van elkaar.⁸

5. L. VAN OUTRIVE, Y. CARTUYVELS, P. PONSAERS, *Les polices en Belgique, Histoire socio-politique du système policier de 1794 à nos jours*, 1991, Bruxelles, uitg. Vie Ouvrière, 336; L. VAN OUTRIVE, Y. CARTUYVELS, P. PONSAERS, *Sire, ik ben ongerust. Geschiedenis van de Belgische politie 1794-1991*, 1992, Leuven, uitg. Kritak, 367.

6. J. DE MAILLARD, 'Le crime à venir – Vers une société fractale', in *Le Débat* 1997, nr. 94, p. 108-109.

7. L. VAN OUTRIVE, *Misdaad in toekomstperspectief*, Burger, Recht & Samenleving, Rapport op vraag van de Koning Boudewijnstichting, september 1998.

8. In dit verband dient aangestipt dat MATTHIESEN stelt dat het *world wide-net* niet voor iedereen in dezelfde mate toegankelijk is: het zijn in het bijzonder goedgeplaatste, mannelijke individuen uit de metropolen die er gebruik van maken. Verder benadrukt hij dat economische en politieke controle van het systeem perfect mogelijk is, terwijl er een soort van verborgen agenda bestaat, die het politieke belang weerspiegelt: 'It is an illusion to believe that communication is running between equal partners'. Zie: TH. MATTHIESEN, 'The viewer society. Michel Foucault's "Panopticon" revisited', in *Theoretical Criminology*, Vol. 1 (2), 1997, 218-233.

Diezelfde vormen van technologie en communicatie blazen de grenzen tussen realiteit en fictie op, de grenzen van sociale conventies. Traditioneel werd de realisatie van fantasmes niet *publiekelijk* toegestaan, gezien de sociale regulatie. De niet-realisatie van fantasmes in het *private leven* werd ook voorondersteld, uitgaande van de premisse dat individuen doordrenkt zijn van sociale regulatie, ook in de *private sfeer*. Het beleven van fantasmes werd als onbestaand beschouwd, net zoals verboden dromen en wensen, bemeesterd door een goed ontwikkeld Super-ego. Een individu liet zichzelf dergelijke beleving niet toe. Een individu werd beschouwd als een sociaal wezen, bewust van zijn/haar gedragsgrenzen. Socialisering, als de internalisering van hetgeen verboden was, was het sleutelwoord. Socialisering werd beschouwd als een primaire functie van de *private sfeer*, als een proces dat zich afspeelde in de familie.

De nieuwe vormen van technologie en communicatie maken het echter mogelijk om fantasmes te beleven, niet alleen omdat de “virtuele realiteit” een nieuwe wereld creëert waarin kan gedood en verkracht worden, maar vooral omdat het toelaat iemands realiteit, in zijn of haar *private sfeer*, binnen te dringen op een anonieme, ongeremde wijze, zonder enige beperking in tijd of ruimte en men er met andere, echte individuen, virtueel fantasmes kan beleven.

Geweld- en haatsites op het internet promoten racistisch geweld, kinderpornografie wordt op het internet verkocht als een normaal product, ... Fantasmes worden realiteit, de grenzen van datgene dat sociaal verboden is verdwijnen. Individen worden in hun *private sfeer* gesocialiseerd om fantasmes te beleven, om te grenzen van de sociale conventies te overschrijden. De interpenetratie van de realiteit en het fantasma vernietigt het *onderscheid tussen het private en het publieke domein*. Cyberspace geeft ‘log on to sex’ als mogelijkheid, waarbij men on-line kan communiceren met personen met rare of ongewone seksuele voorkeuren, afspraken kan maken, diensten kan aanbieden.⁹ Het ‘interactieve fantasma’ is geboren... Seksverslaving op het net wordt zichtbaarder via “Sexual Compulsives Anonymous”.¹⁰

Minder aandacht gaat echter naar het probleem van de gokverslaving, hetwelk eveneens wordt vergemakkelijkt door de nieuwe technologieën. “Nambling”, “cybergambling”, het spelen in virtuele casino’s via het internet, dit alles wordt geïntroduceerd in de *private sfeer*. De nieuwe verslaafden worden “Web-aholics” genoemd. Jongeren brengen ook meer tijd door voor het “play-station”, waar ze spelen krijgen voorgedroomd waarin de meest gewelddadige, maar terzelfdertijd uiterst realistische situaties worden gevisualiseerd. Zij worden als het ware opgevoed met de nieuwe technologieën, terwijl ze het bijzonder moeilijk krijgen het onderscheid tussen realiteit en fictie in te oefenen.

9. K.F. DURKIN, C.D. BRYANT, ‘Log on to sex: Some notes on the carnal computer and erotic cyberspace as an emerging research frontier’, in *Deviant Behavior: An interdisciplinary Journal* Vol. 16, nr. 3, 1995, 179-200.

10. G.J. SCHUTTE, ‘Kansspelen’, in *Justitiële Verkenningen*, nr. 4, 1996, 58-68; VAN VONDELEN, ‘Van kanaliseren, liberaliseren en saneren. Golfbewegingen in het kansspelbeleid’, in *Justitiële Verkenningen* nr. 4, 1996, 8-17.

Het meest klemmende voorbeeld van deze nieuwe geweldsvorm is “stalking”, met name dat gedrag waarbij een anoniem persoon ongewenst in het *privéleven* van een (bekend of onbekend) persoon binnendringt.¹¹ Daartegenover staat dat ook sekten steeds meer aanhang krijgen en “new wave” erg in trek is, wat de tendens illustreert naar een sociale terugtrekking in de cocoon van *private regulering*, waar het verdwijnen van de dunne lijn tussen realiteit en fantasme, tussen *private en publieke sfeer*, wordt aangemoedigd. Diegenen die niet beschikken over een solide en gezonde inschatting van sociaal aanvaarde normen worden aangemoedigd om hun fantasmes te beleven en de grenzen van het sociaal aanvaardbare te overschrijden.

Dezelfde tendens kan worden opgemerkt bij bepaalde media. We zien immers dat er een steeds grotere markt en interesse is voor extreme mengelingen van fictie en non-fictie (men noemt het wel eens ‘faction’), *privaat en publiek leven* worden vermengd en worden zowel in de *private woonkamer* als op het *publieke forum* gebracht, simpelweg voor de ‘kick’. Opsporingsprogramma's worden gepresenteerd onder de vorm van ‘swingende’ amusementsprogramma's; ‘reality-television’ toont ontvoeringen, achtervolgingen, reddingen, ... die gemonteerd worden in snelle, onderhoudende sequenties, ...

Een sprekend voorbeeld is het succes van de film ‘The Blair Witch project’, waar fictie zodanig realistisch werd verfilmd dat er een publieke heisa ontstond rond de vermeende echtheid van het verhaal. De pers speelde hier handig op in en dit leidde tot de verkoop van boeken die het eindwerk van de drie studenten regie voorstelden als echt. Fictie werd realiteit. Ook in de zaak-Brusselmans duikt een gelijkaardig fenomeen op. Afgezien van de discussie over ‘censuur’ die deze zaak oproept, is het staaltje ‘literatuur’ dat deze auteur ons biedt de beste illustratie van hetgeen we hier bedoelen. Mag een fictief persoon nu al dan niet over een reële mode-ontwerperster gore taal uitslaan of niet? ‘Uitgeverij Guggenheimer’ is in dit opzicht niet beter of slechter dan de ‘Jerry Springer’-show. De media slagen er uiteindelijk in om *private problemen* voor te stellen als van *openbaar belang*, fictie als nieuws.¹²

Overigens hebben deze nieuwe vormen van ‘emo-journalistiek’ onvermijdelijk een effect op de globaliteit van de berichtgeving. Journalisten, vooral deze van de geschreven pers, worden meer dan ooit gedwongen in het marktkeurslijf waarin hun medium tracht te overleven. Teksten worden aangepast, vooral ingekort, door onzichtbare eindredacteuren op aansturen van hoofdredacteuren die aangestuurd worden door kruideniers-uitgevers, titels worden gewijzigd, vooral ‘sprekender’ gemaakt, nuances gaan volkomen verloren,... Het resultaat is dat de journalist zijn eigen werkstuk nauwelijks nog herkent, maar er wel zijn naamvermelding onder ziet. Een nieuwe berichtgeving wordt geproduceerd, die een vergaande reductie is, die een verdistilling is, een magische vermenging van halve, geamputeerde waarheden...

Om terug te keren naar ons uitgangspunt: Nieuwe conflictvormen genereren **niet** uit de *publieke sfeer*. Dat soort van conflicten is zo oud als de wereld. Nieuwe

11. C. WELLS, ‘Stalking: The Criminal Law Response’, in *Criminal Law Review* July 1997, 463.

12. M. PEELO en K. SOOTHILL, ‘Personal Power and Public Control: Sex crimes and Problem Pages’, in *The Howard Journal* Vol. 33, nr. 1, 1994, 10-24.

vormen van conflict resulteren uit het opblazen van de grenzen *tussen het private en het publieke*, hetgeen sterk wordt vergemakkelijkt door nieuwe vormen van technologie en communicatie. Hoe meer criminologen minder afhankelijk worden van informatie over criminaliteit die geregistreerd wordt door overheidsinstellingen, bv. middels slachtofferenquêtes en zelfreport studies, hoe meer ze het bestaan ontdekken van een breed domein in de *private sector*, een domein van intra-familiaal geweld, van seksuele uitbuiting, van racistische subculturen.

Waarom zouden we verbaasd moeten zijn dat deze verborgen realiteit ook de structuren van de gekende criminaliteit beïnvloedt? Waarom zouden we verbaasd zijn over de zaak-Dutroux, het bestaan van zogenaamde “seriemoordenaars”, van de moorddadige raid door racistische scholieren in de school van Littleton, ... ? Het zijn geen nieuwe vormen van gratis of zinloos geweld, van “visceraal geweld”¹³, zoals vaak wordt voorgehouden door de media. Ze zijn de occasionele symptomen van de verborgen evoluties in de *private sfeer*, die nieuwe conflicten zullen doen verschijnen in de toekomst in het *publieke domein*. Criminologen worden zich bewust van het feit dat kindermishandeling regelmatig wordt gepleegd door mensen die er voorheen zelf het slachtoffer van zijn geweest. Wanneer deze symptomen *publiek* worden op een massale manier, zal het veel te laat zijn om de socialiserende functies van deze nieuwe technologie en communicatievormen te gaan reguleren.

We moeten hier wel onderstrepen dat de conceptualisering die we hier maken van het postmodernisme niet beïnvloed wordt door een morele veroordeling van de verschillende technologische- en communicatiemiddelen. Technologie zelf is immers neutraal op zichzelf, het is enkel het gebruik dat ervan gemaakt wordt dat de voor- en de nadelen ervan bepaalt. Het is noodzakelijk om de ongelooflijke mogelijkheden die de nieuwe technologieën en communicatiemiddelen kunnen openen te onderlijnen. Misbruik ervan kan leiden tot nieuwe conflictvormen, maar hoeft niet te leiden tot een vorm van ‘ludisme’, zoals in de periode van de Industriële Revolutie, waar de oppositie trachtte elke stoommachine te vernietigen die ze ontdekte. Het doel moet erin bestaan om een regulering uit te werken die terzelfdertijd toelaat de mogelijkheden van de nieuwe technologieën en communicatiemiddelen optimaal te exploiteren, als de risico’s ervan maximaal te reduceren.

Niettemin raakt deze evolutie ten gronde aan het probleem van de bescherming van de *privacy*. Indien de politie een rol heeft te spelen in de oplossing van de problemen die we hier ten berde brengen, lijkt het onvermijdelijk dat de *intieme familiale omgeving* wordt binnengedrongen. Deze wijze van interventie is erg gevoelig en ongebruikelijk. Het is dan ook ten eerste aan te bevelen politiestrategieën te ontwikkelen die toelaten het functioneren van deze technologieën en communicatiemiddelen te beheren en te controleren zonder dat zij toelaten direct te interveniëren in de *private huiselijke sfeer* van het individu. Het is ten eerste wenselijk dat beleidsmakers zich bewust worden van dit probleem en een *publiek, politiek debat*

13. S. HALL, ‘Visceral Cultures and Criminal Practices’, in *Theoretical Criminology* Vol. 1 (4), 1997, 453-478.

voeren over dit onderwerp. In elk geval moet ook de cruciale vraag, ‘Wie zal de controleurs controleren?’, beantwoord worden.

3. De interpenetratie van semi-private of semi-publieke ruimtes

Tussen de zgn. *publieke ruimtes* en de zgn. *private ruimtes* hebben zich nieuwe gemengde (*semi-private of semi-publieke*) ruimtes ontwikkeld. Postmoderne samenlevingen contractualiseren meer en meer de regulering, de controle en de supervisie van ruimtes die toegankelijk zijn voor het *publiek* tegen bepaalde voorwaarden. Het worden aldus *private* plaatsen die *publiek* ontvangen. Deze voorwaarden worden meer dan ooit tevoren bepaald door *private marktvoorwaarden*, niet langer door *openbare overheden*. Het individu dat een voetbalveld, een dancing, een winkel of een warenhuis, een bewaakte parking, ... betreedt onderwerpt zichzelf aan de *private regels* van het huis, en niet langer aan de *openbare regels* van de wet. In deze context betekent dat onderwerping aan de regels van het *privé-contract* tussen de eigenaar en de bezoeker of de consument. Indien je je niet onderwerpt aan deze regels, dan kom je er niet in. Het is zo klaar als pompwater. ‘Contracting by consent’, of vrijwillige onderwerping aan de *private contractregels*, zo wordt het in de literatuur beschreven.

Deze gemengde ruimtes, die toegankelijk zijn voor het *publiek*, maar gereguleerd worden door middel van *private regels*, hebben hun eigen *private bewaking*, hun eigen *private controle- en veiligheidsmiddelen*, ontwikkeld. De aanvaarding van deze middelen maakt deel uit van het spel. Indien je je niet onderwerpt aan de massieve invasie van *private regulering* van deze gemengde ruimtes, kom je er niet in. Het formele richtsnoer is duidelijk: binnenkomen is een vrijwillige keuze van de bezoeker, die niet gedwongen wordt om binnen te gaan. Eens hij de ruimte betreedt onderschrijft hij de termen van het contract. Sociale uit- of insluiting wordt in toenemende mate een door de markt gedetermineerd fenomeen, een functie van de niet onderhandelde, *abstracte private norm*. Informele sociale controle wordt vervangen door stewards, die bevoegd zijn om fouilles uit te voeren, portiers die uw identiteit controleren, private bewakers die videobeelden van u maken, ... Wanneer je daar niet mee kunt leven kom je er niet in. Zo eenvoudig werkt sociale uitsluiting.

De concrete inhoud van het contract blijft zeer impliciet, onbekend voor degene die wenst binnen te komen, hij hoeft zich simpelweg te onderwerpen aan het discretionaire gedrag van de vertegenwoordigers van de *private eigenaar*. De positie van de *openbare politiemacht* wordt onduidelijk in deze context. Naarmate deze gemengde zones zich uitbreiden en de erosie van de *publieke ruimte* zich verder zet, trekt de politie zichzelf meer terug op het eenvoudige domein van de straat, daarbij meer en meer de *semi-private en semi-publieke ruimtes* overlatend aan de *private sector*. Enkel wanneer *private regulatoren* geconfronteerd worden met problemen die ze niet kunnen oplossen, wordt de *openbare politie* erbij geroepen, om hun legaal geweldsmonopolie te hanteren. Massaal *privaat eigendom* duwt vanuit hun

versterkte burchten gewoon op de knop om de politie op te roepen, volgens eigen goeddunken, overeenkomstig het eigen oordeel.

Een nieuwe vorm van re-activiteit komt hierdoor tot stand. Datgene dat SHEARING en STENNING omschreven als een partnerschap tussen *publieke en private politie*, als een vorm van 'netwidening'¹⁴, dient eerder begrepen te worden als een verplaatsing van het machtscentrum. Veiligheid wordt niet langer beschouwd als politiek thema, maar als een technisch-economisch fenomeen. We kunnen spreken van de onderwerping van de "veiligheid" aan marktmechanismes.¹⁵ *Veiligheid wordt verkocht op een markt* aan prijzen die gedirigeerd worden door het spel van vraag en aanbod.

Door de taakverdeling tussen de politie (*de openbare weg*, de straat) en andere actoren (*de private ruimte*) wordt de *private sector* voorzien van economische en kwantitatieve suprematie. Hoe schaarser de *publieke ruimte* wordt, hoe meer individuen zich dreigen te onderwerpen aan morele codes die de *private sfeer* reguleren.

De eigenaardige zelfregulerende mengeling van *private en publieke ruimtes* kan eveneens worden onderworpen aan de nieuwe vormen van technologie en communicatie. Constant biedt de *private beveiliging* nieuwe diensten, nieuwe technologieën, aan. Multimedia technologie is pluriform: gesloten televisie-circuits (CCTV), elektronische video- en audioregistratie, alsook van lokalisatietechnieken (al dan niet d.m.v. satelliet), X-straling, infrarode spectiocopie, radar en/of magnetische ontvangers of detectoren, zenders die werken op radiofrequentie, lokalisatie van telefoon-gesprekken, toegangsbewaking en beveiliging van perimeters (bv. d.m.v. 'target hardening'), alarm-detectie netwerken, smartcards en numerieke Pinsystemen, biometrisch lezen van het oog, voice-prints of vingerafdrukken, enz.¹⁶

Bank- en postorderbedrijven verleiden de consument om meer krediet op te nemen dan dat hij zich kan veroorloven.¹⁷ Vele verrichtingen worden onzichtbaar en zijn afkomstig van bedrijven en organisaties, niet langer meer van fysieke personen. Nieuwe koopgewoonten worden internationaal geïnstalleerd: via het internet en e-mail ontwikkelt de elektronische handel zich. "Megastores", 'kopersclubs', "Net-bot" en "excite"-initiatieven ontstaan. Diegene die koopt via zijn creditkaart weet niet dat zijn consumptiegewoonten gescand worden en dat zijn identiteit gekend is. Nieuwe handelsvormen worden ontwikkeld door zgn. 'listbrokers', die adressen van potentiële consumenten verzamelen en deze verkopen op de markt. De verdediging van de consument en zijn *privacy* wordt een zeer moeilijke taak. Immers, als de *private sector* de *openbare overheid* steeds verder weg drukt, hoe kan de *openbare politiemacht* dan dit verloren terrein opnieuw betreden zonder het recht

14. CL.D. SHEARING, 'The relation between Public and Private Policing', in M. TONRY en N. MORRIS, *Modern Policing*, Chicago-London, The University of Chicago Press, 1992, 399-434.

15. B. HOOGENBOOM, *Het politiecomplex; over de samenwerking tussen reguliere politie, bijzondere opsporingsdiensten en particuliere recherche*, Arnhem, Gouda Quint, 1994.

16. T. DECORTE, W. VAN LAETHEM en L. VAN OUTRIVE, 'From privatised police to tasks to grey policing – A contribution of research to theory', Seminar GERN on Policing and Security: Social control and the public-private divide, Leuven 5-7 juni 1997.

17. R. VAN SWAANINGEN, *Critical Criminology – Visions from Europe*, London, Sage, 1997, 187.

op *privacy* geweld aan te doen? Hoe kan de politie op een legitieme manier optreden wanneer het *private contract* steeds maar aan belang wint ten nadele van het sociale contract? Hoe kan politie burgerrechten beschermen wanneer diezelfde burgers zichzelf vrijwillig onderwerpen aan een vermindering van hun rechten?

4. Globalisering van de industriële privacy door de nieuwe technologie

Dit probleem is het meest klemmend in het klassieke arbeidsdomein. De nieuwe vormen van technologie en communicatie herstructureren even drastisch de indeling in arbeidstijd en vrije tijd, als het verschil tussen arbeidsplaats en *huiselijke privacy*. Werknemers worden voorzien van mobiele telefoons met mailbox, van portables met on-line mailingsystemen, zij worden uitgenodigd deel te nemen aan “conference-phoning”, Deze instrumenten maken arbeidstijd en werkplaats fluïde, mobiel en flexibel. Flexibiliteit op zichzelf wordt een standaard in het werk en in de evaluatie ervan. Een werknemer wordt permanent en overal beschikbaar.

Tenzelfdertijd laten de nieuwe technologieën permanente controle toe van de beschikbaarheid van de werknemer. Ze wekken een valse indruk van grotere vrijheid, van verwisselbaarheid van vrije tijd en arbeidstijd, van werkplaats en thuis, terwijl ze ernaar tenderen de werknemer meer dan ooit tevoren te socialiseren in een eindeloze oceaan van disponibiliteit, ten koste van zijn *huiselijk privéleven*. Twee vormen van *private sferen* dreigen met elkaar in concurrentie te komen. De bescherming van de arbeider op de werkplaats en tijdens de arbeidsuren door de overheid wordt een illusie. Terwijl Michel FOUCAULT de disciplinerende functie van de technologie op de werkplaats en tijdens werkuren in de moderne tijd onderstreept, wordt in de postmoderne maatschappij door de nieuwe technologische revolutie de disciplinerende functie van de arbeider in zijn *huiselijk privéleven* vergemakkelijkt.

Het Fordisme of Taylorisme dat arbeidssociologen als Benjamin CORIAT of André GORZ¹⁸ beschreven waren vormen van ‘Modernisme’, waardoor arbeid meer en meer gedisciplineerd raakte doorheen de introductie van lopende-band-systemen. De assemblagehall uit de auto-industrie stond hiervoor model. Het waren de nieuwe productiesystemen die, net zoals in de film *Modern Times* van Chaplin, de werknemers fijnmaalden tussen de niet-aflatende raderen van de machine. Hierbij stonden concentratie en centralisatie van het arbeidsproces centraal. Het waren de nieuwe technologieën die het tempo van de arbeid op een dwingende wijze bepaalden. Het nieuwe ‘Postmodernisme’ is hier het spiegelbeeld van... Concentratie van de arbeid op één plaats, het samendrukken van arbeidstijd tussen 9 u en 17 u, verdwijnen. De arbeidsplaats en -duur worden oneindig flexibel, waardoor de disciplinerende functie van de arbeid doordringt in de *huiselijke private sfeer*.

Het Japanse of Amerikaanse *bedrijfsleven* annexeert het *gezinsleven* middels het inrichten van sportactiviteiten, exotische snoepreisjes, survival-weekends, skivakan-

18. B. CORIAT, *De werkplaats en de stopwatch, Over taylorisme, fordisme en massaproductie*, Amsterdam, Van Gennep, 1981, 142; A. GORZ, *Afscheid van het proletariaat*, Amsterdam, Van Gennep, 1982, 179.

ties, parachute-weekends enz. voor hun werknemers, al dan niet met hun gezinsleden. Niets behoort hier tot de sfeer van de verplichting, maar toch... je leert je collega's beter kennen en dit komt de werksfeer, de teambuilding, ten goede. Vaste jobs bestaan niet langer, zijn onzeker. Individuen, partners en families moeten meer dan ooit hun *private omgeving* verhuizen en een permanente woonst, een "thuis" wordt een onzekerheid. De kansen dat individuen hun identiteit verliezen in deze pluriforme omstandigheden vergroten. Huishoudens en familiebanden verzwakken, dit is zeker het geval als meer en meer partners van dezelfde leefgemeenschap gebonden zijn aan dezelfde flexibiliteitsmechanismen.¹⁹ Kinderzorg wordt 'outsourced' en interpersoonlijke relaties dreigen gemonetariseerd te worden.

Anderzijds kunnen we vaststellen dat deze extreme mobiliteit in tijd en ruimte externe, *openbare controle* op de economische activiteit zeer moeilijk maakt en deregulering met zich meebrengt. Een volledig parallelle economie is zich aan het ontwikkelen waarbinnen zwartwerk uitbreiding neemt.²⁰ Volgens de Europese Commissie zijn er in de verschillende Europese landen minstens evenveel zwartwerkers, als dat er werklozen zijn. Economische identiteiten veranderen in netwerken die men kan beschouwen als snelmutterende "virtuele realiteiten"²¹, geknipt voor de organisatie van belastingfraude, witwassen, oplichting. Nieuwe technologieën vergemakkelijken de circulatie van enorme fondsen op een internationale schaal, terwijl *offshore*-diensten permanent bereikbaar worden, overal ter wereld.²² De indruk wordt dominant dat *de staat* buitenspel staat, en steeds meer essentiële controletaken delegeert naar de *economische sector* zelf. De staat is ook vaak machteloos. Multinationals kunnen de grensoverschrijdende kapitaalsverrichtingen zonder enige beperking of controle verdere uitvoeren, daar geen of bitter weinig regelgeving rond deze problematiek aanwezig is.

Veel nieuwere en ernstigere problemen in het domein van de witteboordcriminaliteit, zoals fraude, corruptie, activiteiten binnen de parallelle economie,... blijven onzichtbaar omdat geen preventieve maatregelen kunnen ondernomen worden omwille van de heilige koe van het bankgeheim. Het is dit soort van *privacy*, die regeert in het economische en financiële domein, die het onmogelijk maakt om financiële informatie te systematiseren, meer transparantie te creëren en zeker om meer *publiciteit* te creëren, die meer registratie en controle op het bankieren, op wisseloperaties, op krediethouders en op verzekeringsmaatschappijen, tegengaat. Illegale "*back-to-back*"-leningen of witwaspraktijken worden mogelijk door middel van één simpele druk op de knop, omdat economisch en financieel partnership

19. W. WILSON, *When work disappears*, New York, Alfred A. Knopf, 1996.

20. D. VAN DAMME, 'De terugtocht en heropstanding van de verzorgingsstaat', in *Samenleving en Politiek*, jrg. 1, nr. 9, november 1994, 30-39.

21. R. BURBACH, O. NUNEZ en B. KAGARLITSKY, *Globalization and its Discontents – The rise of the Postmodern socialisms*, London, Pluto Press, 1997.

22. M.P. HAMPTON, 'Exploring the offshore interface. The relationship between tax havens, tax evasion, corruption and economic development', in *Crime, Law & Social Change*, Vol. 24, 1996, 293-317.

anoniem blijft, en deze anonimiteit vergemakkelijkt wordt door de nieuwe technologieën.

Enorme economische en financiële databestanden bestaan, maar de controle berust niet in de handen van de *openbare diensten* of van de politie. De geglobaliseerde economie creëert nieuwe markten, waarop illegale goederen worden aangeboden. Mensenhandel, handel in menselijke organen²³, in exotische dieren, enz. nemen toe. Deze vormen van handel functioneren op een verrassende gelijkaardige wijze als de legale handel. Onderzoekers stelden vast dat de interpenetratie van de legale markt en de illegale markt veel zorgwekkender is dan wij tot nog toe aannamen.²⁴ Zo is het niet uitzonderlijk dat illegale textielbedrijfjes namaak-t-shirts aankopen in het bedrijf van het merk wiens producten ze namaken. Voor het bedrijf zelf betekent dit enerzijds een bijkomende inkomst en anderzijds is het een vorm van prestigebevestiging voor het betreffende merk.

Eén ding is meer dan duidelijk: de voornaamste zorg van de actoren in de parallelle economie is om hun activiteiten te kunnen voortzetten zonder al te veel *overheidsbemoeienis*.²⁵ Indien belastingsexperts zich te veel gaan moeien of over te veel kennis beschikken worden ze ingekocht door de *private sector*. We zien hier alweer een stijgende vermenging van de *private* in de *publieke* sfeer.

Het risico van corruptie vergroot wanneer de positie van de overheid en de politie verkleint in het voordeel van de *private sector*. DE MAILLARD benadrukt dat vooral corruptie gepleegd door ambtenaren, politici of politiefunctionarissen (van verzwakte staten) de relatie tussen burgers en de staatsmacht ondermijnt. Corruptie is vooral de wijze waarop de relatie tussen *het publieke en het private* kan worden omgekeerd, daar waar *het private het publieke* vervangt. Dit betekent dat corruptie in essentie een probleem is van de *publieke sector*, daar waar *publieke aangelegenheden* niet langer beschouwd worden als positief, maar als corrupteerbaar. DE MAILLARD stelt dat de pogingen om het persoonlijk, *privaat gedrag* van een politicus als corrupt voor te stellen misleidend is en erop gericht is de autonomie van de *publieke sfeer* te herstellen.²⁶

Financiële en economische entiteiten zijn niet enkel hun eigen *private omgeving* aan het transformeren, maar hebben eveneens een groeiende impact op de zgn. *publieke sfeer*. *Openbare orde* kan niet langer worden omschreven als een probleem van grote manifestaties en betogingen, als het zogenaamde gedrag dat de sociale orde verstoort. Het probleem van de *openbare ordehandhaving* omvat ook de vergiftiging van het vlees met dioxine, de intoxicatie van softdrinks, de vervuiling van de straten door megatrucs die de schaarse *publieke ruimte* bedreigen. Storend sociaal

23. T.W. FOSTER, 'Trafficking in Human Organs: An Emerging Form of White-Collar Crime?', in *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* Vol. 41 (2), 1997, 143-144.

24. P.C. VAN DUYNE, 'The phantom and threat of organized crime', in *Crime, Law and Society* Vol. 24, 1996, 341-377.

25. P.C. VAN DUYNE, 'Organized crime, corruption and power', in *Crime, Law & Social Change* Vol. 26, 1997, 202-213.

26. DE MAILLARD, o.c. 1996, 88-90.

gedrag van *private bedrijven* is een realiteit, maar wordt vaak niet aanzien als een probleem van *openbare orde*. Niettemin, wanneer politiekrachten hun bevoorrecht territorium wensen te verdedigen tegen verdere *privatisering*, kunnen ze er niet langer onderuit om ook legitieme eisen m.b.t. milieuproblemen, consumentenproblemen, gezondheidsproblemen of veiligheidsproblemen (en niet enkel beveiligingsproblemen) te onderkennen. Ze kunnen zich niet langer beperken tot de loutere *handhaving van de openbare orde*, politiediensten zullen ertoe gedwongen worden ook te gaan participeren in de **creatie** van *openbare orde*, in de verdediging van *algemene belangen*, ook van deze van toekomstige generaties.

5. Conclusie: naar een politie in de samenleving

Nieuwe vormen van technologie en communicatie introduceren nieuwe vormen van geweld, conflicten en criminaliteit in de maatschappij. In essentie hebben we getracht om te beschrijven hoe nieuwe technologieën de relaties tussen *de private en de publieke sector*, alsook de ruimte tussen beide, op een toch wel drastische wijze dreigen te transformeren. De meeste van de nieuwe veranderingen vloeien voort uit de *private sfeer*, waardoor politiediensten worden geconfronteerd met onbekende en nooit ervaren conflicten en criminaliteitsvormen. De traditionele taak van de politie, met name het handhaven van de *openbare orde*, is niet aangepast aan de nieuwe uitdagingen van de volgende eeuw. Het zal noodzakelijk zijn om voorname elementen van de politiefunctie te herformuleren. Indien “*community-policing*” de politief formule voor morgen is, zal deze *community-policing* nieuwe strategieën moeten ontwikkelen op nieuwe domeinen.

De Franse socioloog Dominique MONJARDET maakt in zijn erudiet boek *Ce que fait la police*²⁷, het onderscheid tussen drie politiefuncties, m.n. (1) de staatsfunctie (waarbij de politie buiten de samenleving staat met het oog op de bescherming van de veiligheid van de staat), de (2) de gerechtelijke functie (waarbij de criminele politie zich uitsluitend concentreert op dat deel van de samenleving dat crimineel is), en (3) de gemeenschapsgerichte politie (waarbij de politie deel uitmaakt van de samenleving).

Het ligt in mijn overtuiging dat enkel een politie die zich in een samenleving situeert, een goed omschreven *community-politie*, de problemen die we beschreven in deze bijdrage zal kunnen aanpakken. Een *gemeenschapsgerichte politie* betekent echter niet dat het erom gaat de gemeenschap, de samenleving zélf politiefuncties te laten opnemen! *Community-policing* wil niet zeggen dat de “*community aan policing doet*”, wel dat de “*politie deel uitmaakt van de community*”. Het onderscheid lijkt subtiel, maar is essentieel.

De *gemeenschapsgerichte politie* zet zich door in een aantal Europese landen, zo ook in België. Hierbij vereist de wetgever dat de politie samenwerkt met de lokale overheden en andere lokale partners bij het uitwerken van goede veiligheidsplannen.

27. D. MONJARDET, *Ce que fait la police, Sociologie de la force publique*, Paris, Ed. La Découverte, 1996.

Deze plannen brengen met zich mee dat de politie betrokken wordt in het ontwerp en de **creatie** van de sociale orde in de *publieke* domeinen van de stad en zich niet beperkt tot zuivere criminaliteitsproblemen. Meer dan ooit vormt de kwaliteit van de *openbare ruimte* een belangrijk item en vormt het een onderdeel van de lokaal geïntegreerde politie. Dit is een belangrijke vooruitgang maar het is evenwel niet voldoende.

Zoals we aangaven doorheen deze bijdrage wordt het immers steeds belangrijker om de invasie van de *huiselijke privacy* door nieuwe technologieën en de interpenetratie van de *semi-private of de semi-publieke domeinen*, de globalisering van de *industriële en de financiële privacy* door nieuwe technologieën, te kunnen opvolgen. Het zal onvermijdelijk worden dat de discussie over het *recht op privacy* zich zal richten op deze nieuwe processen en zal dienen geherformuleerd te worden op een nieuwe, postmoderne manier. Het zal steeds belangrijker worden om goed te leren omgaan met de nieuwe massacommunicatietechnieken alsook met de controle daarop, zonder dat we daarbij nieuwe inbreuken op de privacy en/of censuur ontwikkelen. Het wordt eveneens noodzakelijk dat er nieuwe profiling-technieken worden ontwikkeld inzake dader- en slachtofferschap, welke zullen toelaten kwetsbare individuen in onze geglobaliseerde samenleving op te sporen en ditmaal in-te-sluiten, niet langer uit-te-sluiten ...